

Vzpomínka na zapomenutého rytce Bohumila Vele

Antonín Langhamer

Od narození Bohumila Vele, glyptika, rytce skla, výtvarníka a pedagoga, uplynulo sto pět let. Zapomnělo se na něj neprávem, ale z pochopitelných důvodů. Byl více rytcem-dělníkem než rytcem-výtvarníkem a navíc v podstatě rytcem skla-samoukem, protože rady od Karla Tučka byly minimální (sám v té době jako rytec skla teprve začínal). Záměrně zdůrazňuji, že rytcem-dělníkem. Nejvíce rytin - asi dvě stě, provedl podle návrhů profesora Josefa Drahoňovského, ale ve dvacátých letech realizoval také rytiny pro Jaroslava Brychtu, ve čtyřicátých letech pro Karla Štipla a další výtvarníky. Sám se až do konce třicátých let jako rytec-výtvarník projevoval jen příležitostně a téměř nevystavoval. V minulosti nebylo zvykem uvádět vedle jména autora návrhu obrazu, sochy, ani rytiny také jméno spolupracovníka. S naprostou samozřejmostí se tak chovali všichni známí sochaři (M. Braun), tvůrci rozměrných obrazů (P. P. Rubens, K. Škréta) a fresek i přesto, že jejich „pomocníci“ někdy měli zásadní podíl na vytvořených dílech. Významný byl Velův podíl na rytinách Drahoňovského, Brychtu i Štipla, takže, když Drahoňovského dílo hodnotil v jeho monografii dr. Jindřich Čadík a psal například o ryté plaketě *Snídaně na terase*, ve skutečnosti nechválil jen tvůrce návrhu, ale také jeho realizátora přesto, že se o něm nezmínil: *Mezi plaketami vyniká triptych „Snídaně na terase“ (1936). Na stole stojí bohatá kytice, sama o sobě vzácný doklad minuciesního ryteckého umění. Kompozice je v celku i detailech ... provedení tak virtuosní ve zpracování výrazů, mnohotvárných póz; modelace proporcí je tak vyrovnaná s podáním drapérií šatů; různá kouzla transparencí jsou tak přirozená a při tom technicky překvapující, že toto dílko velké disciplíny uměleckého ducha a řemeslné odvahy bude vždy nutno počítat mezi zvlášť závažné doklady díla umělce a české glyptiky vůbec.*

O Velovi a jeho podílu na českém rytém skle bychom téměř nic nevěděli, kdyby nenavázal na písmáky z horního Pojizeří a Podkrkonoší a nenapsal kroniku rodného Vrátu a své rodiny a podrobně v ní nepopsal také svůj životní příběh a některé události, jichž byl svědkem i aktivním účastníkem.

Bohumil Vele se narodil 1. února 1899 v rodině sedláka z Vrátu na Železnobrodsku. Roku 1913 začal navštěvovat šperkařskou školu v Turnově, kde se učil rytcem drahokamů. Ukončil ji předčasně, protože byl povolán do rakouské armády (podzim 1917). Po skončení 1. světové války mu bylo dovoleno pokračovat v učení pod vedením nového odborného učitele rytí drahokamů Karla Tučka.

S učitelem Karlem Tučkem jsem se brzy spřátelil. Tuček si oblíbil velké filosofy Sokrata, Platona, Senecu, Marca Aurelia, Pascala a další, z moderních hlavně Tolstého. Myšlenky těchto filosofů a myslitelů vštěpoval všem žákům s nimiž přicházel do styku. Když jsem byl několik dní ve škole, tázal se mě, co dělám ve volném čase. Přiznal jsem se mu, že hodně čtu a on se mě vyptával, znám-li toho neb onoho filosofa...

Když nastalo jaro, chodili jsme časně ráno ještě před školou a pak i po vyučování do přírody. K Hruštici, na Károvsko, Farářovem podle Jizery a vůbec do okolí Turnova. I v dílně jsme si rozuměli. Byl jsem velmi pilný a umění mně už dávno velmi zaujalo. Byli jsme v dílně velmi dobří rytci - já a František Přenosil. Po technické stránce byl Přenosil snad dokonalejší, ale citově jsem jej předčil. To uznával sám učitel Tuček.

Po půlročním pobytu na turnovské škole se přihlásil na pražskou uměleckoprůmyslovou školu k prof. Drahoňovskému (1919) a byl přijat. *Vyučování na uměleckoprůmyslové škole začínalo 1. října. Hlásil jsem se hned u prof. Drahoňovského jako nový žák, zvěděl jsem ale, že první ročníky začínají o měsíc později. Na moji prosbu, abych mohl pracovat s těmi staršími, a nemusel jezdit zpátky domů, když už mám v Praze zaplacený byt, mě profesor dovolil zůstat... Viděl a poznával jsem stále víc a více, že vlastně skoro nic neumím. Byl jsem sice pilný a snaživý, ale tak nějak všude odstrkovaný. Kdežto Přenosil svým smělym vystupováním přece poněkud získával, ačkoliv z klausury dostal 10 bodů, vynášel se přede*

mnou a vysmíval se mně, jako by dostal nejméně 12 bodů. Mimo mne a Přenosila byli tehdy u prof. Drahoňovského ještě tito žáci: Štrof, Jan Lichtág, Klein, Morávková, Vlasta Dohnalová, Suchardová, Hančil, Fikrment.... Dále tam byl ještě jeden mládenec, důstojník ze světové války, malého nadání, právě tak i nějaká slečna. Zapomněl jsem ještě na slečnu Bělskou. Ta byla od nás z hor, z Vysokého. Neměla nějak zvláštní nadání, byla silně krátkozraká. Vzala si později architektka z Kralup....

V té době (1919) přišly na profesorův zákrok na školu dva rytecké stroje z turnovské školy. Proto z turnovské školy, poněvadž se vyráběly pouze v Německu a snad ve Švýcarsku.

Profesor mě i Přenosila nutil, abysme se věnovali rytí do skla a křišťálu. Já mnoho chuti neměl, chtěl jsem se stát sochařem, ale přece jen jsem do konce školního roku 1919/20 vyryl asi tři křišťály...

Po necelých dvou letech (1921) ze školy odešel. Oženil se a začal sedlačit s pevným rozhodnutím se již ke glyptice nevrátit.

Roku 1920 byla v Železném Brodě otevřena první česká sklářská škola a hledala učitele. Velova tchyně se nechtěla smířit s tím, že by její zeť pobýval půldruhého roku na škole v Praze bez užitku, a chtěla proto, aby se, ačkoliv s rytím skla neměl žádné zkušenosti, ucházel o místo učitele.

Učitel Tuček mi vše ochotně vysvětlil, hlavně jak se soustruhují měděné rytecké kotoučky. Sám se to naučil kdesi u Nového Boru u nějakého starého rytce o předešlých prázdninách. Pochopil jsem vše za chvíli, vždyť se to podobalo rytí do kamene. Hned jsem zkusil rýt a dovedl jsem to, poněvadž hlavní byl cit v prstech, a ten jsem měl. Učitel Tuček mi říkal, že do Železného Brodu stejně trvale zajíždět nemůže a byl by rád, kdybych ho mohl po prázdninách nahradit.

Tak jsem začínal jako rytec skla.

Ve škole byli zatím jen tři rytci: Pepa Hoření z Vrátu, Krupka z Držkova a Alois Hásek z Vysokého.

V rytecké dílně byly čtyři stroje - u jednoho jsem se usadil. Nejdříve jsem vysoustruhoval několik kotoučků. Šlo to dobře. Pak jsem zkoušel různé linky a řezy na tabulovém skle. Vše šlo snadno, takže jsem již asi třetí den začal rýt jakýsi exotický ornament na popelníček. Potom jsem ryl státní znak na dno malé misky.“

Působil na sklářské škole několik měsíců, ale učitelem se nestal, protože byl vybrán Drahoňovského žák Ladislav Přenosil. Studoval na UMPRUM tři roky před 1. světovou válkou a rok po ní. Za války byl ruským legionářem.

*Vele sedlačil, ale sklo ryl alespoň příležitostně. Provedl několik Brychtových návrhů - mísu *Sokolí hnízdo*, několik těžítek, plakety *Loučení*, *Návrat*, *Boj*, 28.X.1918, *Turista*, *Dívka s korálky* aj., rytinami podle Mánesových kreseb zdobil víčka dóziček pro harrachovskou sklárnu. Jeho první velkou samostatně provedenou prací byla plaketa s rytinou *Osvobození 1918*, roku 1924 přihlášená do soutěže Sklářského ústavu v Hradci Králové.*

Měl jsem v úmyslu původně vytvořit dvě skleněné ryté desky s náměty osvobození naší republiky, ale starosta Železného Brodu Folkert mě přemluvil, abych raději udělal jednu desku, za to hodně velikou. Aby to byl prostě unikát. Přistoupil jsem na to a vyměřil si u ryteckého stroje, jakou největší desku mohu vůbec udělat. Rozhodl jsem se konečně pro formát 40x30 cm, velikost jistě slušnou! Sklo jsem si hned objednal v Praze u fy. Kopista a Dubský, továrna na zrcadla. Zatím jsem si připravoval návrh na rytinu. Vymodeloval si reliéf z hlíny ve skutečné velikosti. Mělo se to jmenovat „Osvobozená vlast“ a byly to tři figury. Ústřední figura - probouzející se vlast, na jedné straně klečící mužská figura ve slovenském kroji, držící v ruce vavříin, na druhé straně přibíhající dívčí figura držící v rukou holubičku míru. Postavy byly umístěny na třech vrcholcích, dole byl letopočet 1918. Ještě před Vánocemi (1923), když jsem měl už desku doma přichystanou, zašel jsem si do sklářské školy k učiteli Pipkovi, abych si rytinu v brusírně zhruba vybrousil, nebo, jak se mezi rytci říká, „natrhl“. Učitel Pipek se hned nabídnul, že mně to za pár korun natrhne sám. Že byl trochu zbrklý, nenatrhl mně to reliéfně tak, jak jsem si představoval, musel jsem mu to nakonec skoro vytrhnout z rukou. Pokračoval jsem pak sám a šlo mně to dobře,

i když pomaleji než jemu. Tak jsem si to za dopoledne „podmodeloval“, uspořil si nejméně čtrnáct dní práce doma.

Po Novém roce 1924 jsem rytinu doma propracovával. Teprve teď, při detailování, jsem zjišťoval, že je deska příliš velká, špatně se při rytí otáčela, šlo mně to prostě velmi zvolna. Stále jsem si musel při práci dávat pozor, abych desku nerozbil. Malých úhozů o hlavici stroje jsem se přece nevyvaroval, takže, když jsem práci dokončil, deska byla kolem poněkud oprýskaná, musel jsem ji dát znovu přebrousit a přešetřit... Byla to práce velmi zdlouhavá, pracoval jsem na této desce s malými přestávkami skoro půl roku... Hotovou rytinu jsem upevnil šrouby na černě mořenou dubovou desku podobně jako se připevňují zrcadla.

V roce 1928 se jako rytec nabídl profesoru Drahoňovskému. Ten nabídku přijal a po několikaleté spolupráci ho přiměl k přestěhování do Prahy. Svěřoval mu provádění drobných těžitek i velkých pohárů (*Dary země, Pět dívek u pramene, Jaro přilétá, země se probouzí, zima odchází* aj.) a plaket považovaných za Drahoňovského umělecky nejzávažnější příspěvky českému sklářství ve třicátých letech, např. *Jaro pod Troskami, Čarovná zahrada I a II, U okna, Jitro, Orfeus hraje zvířatům, Snídaně na terase, Vyhlídka z okna, Příchod jara* aj.

Dělal jsem tehdy kopii tzv. svatováclavské vázy - plné tři měsíce jsem na ni pracoval, poněvadž je to váza velmi těžká a velká a motivy na ní jsou drobné. (Ta váza je nyní v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.) Měl jsem stále u sebe jedno víčko na dózičku ještě od Harrachů s vyrytým Mánesovým aktem. Několikrát jsem ji profesorovi na jeho přání ukazoval. On mi stále říkal, že jsem pro něho tak dokonalou rytinu ještě neudělal. Já jsem namítal: „Však je to dle Mánesa, na něm se může člověk vždy úžasně inspirovat.“ -- „A pak, jsou to rytiny na plochem skle, dělané pro pohled z druhé strany, tam se může reliéf rytiny lépe kontrolovat než na kulaté váze.“ Mluvili jsme o tom spolu několikrát a já několikrát navrhl profesorovi, abychom vyryli nějaké desky, jako jsem to dělal sám nebo s profesorem Brychtou. Za nedlouho mě profesor skutečně dal dělat (první) kompozici na čtvercovou skleněnou desku. Námět byl „Léto“ a dopadlo to velmi dobře, profesor byl spokojen. V následujících letech jsme podobných, ale větších plaket vytvořili velký počet ...

Vele podle Drahoňovského návrhů provedl figurální rytiny také na dvou šestihranných pohárech z horského křišťálu, největších, jaké v Praze vznikly od začátku 17. století, kdy pro císaře Rudolfa II. pracovali věhlasní Miseroniové.

Začátkem třicátých let se Vele nechtěl spokojit s rolí anonymního rytce skla. Rozhodl se vrátit na pražskou uměleckoprůmyslovou školu a dokončit ji. Drahoňovskému se to nelíbilo a s návratem mu nepomohl. Přesto se přihlásil a u přijímacích zkoušek uspěl. Nestal se žákem Drahoňovského, ale prof. Karla Štipla. Spolupráci s Drahoňovským nepřerušil.

Když jsem po prázdninách přišel do Štiplovy školy, připadal jsem si hodně starý mezi ostatními posluchači - však mně šel už také třicátý čtvrtý rok. Musel jsem začít vlastně od začátku.

Nejdříve jsem dělal jenom volnou kompozici aby profesor poznal, co asi umím - pak jsem kopíroval Donatelova orla. Orla jsem udělal tak poctivě, že mě profesor dával za vzor starším žákům... Tím jsem se s prof. Štiplem více sprátelil a ukázal jsem mu své kresby a rytiny, zvláště odlitek velké desky pro Hradec Králové a téměř dokončenou desku sletovou... Oddechl jsem si, když byly prázdniny - protože během školního roku jsem každý den po večerech pracoval pro Drahoňovského - pravidelně do jedenácti hodin, nebo až do půlnoci - pak po všechny neděle a svátky - bylo to úžasné pracovní vypětí...

Pro Veleho a jeho další životní osudy mělo setkání s prof. Štiplem velký význam. Nejen proto, že se stal realizátorem také jeho návrhů na ryté sklo. Když totiž po Drahoňovského smrti přešli jeho žáci ke Štiplovi, Vele se u něj stal učitelem rytí skla a zůstal jím bezmála dvacet let. Před tím (1935-1939) učil na pokračovací škole v Praze.

... Někdy v listopadu 1939 zavolal si mě prof. Štipl a nabídl mi místo učitele rytí skla na UMPRUM. Přestoupilo k němu totiž několik žáků, rytců skla, z bývalé školy prof.

Drahoňovského, kterou donedávna také vedl - ale tam se teď jako profesor dostal Holeček.

Prof. Holeček vyučoval dříve v Novém Boru a musel z pohraničí před Němci utéci. Velkou protekcí samotného ministra školství dra Kaprase, ale přes odpor celého profesorského sboru, byl dosazen na uměleckoprůmyslovou školu za prof. Drahoňovského, ačkoliv byl žákem Kyselovým a rytému sklu vůbec nerozuměl. Proto také sbor pověřil prof. Štipla, aby se ujal zbylých žáků prof. Drahoňovského, kteří k Holečkovi nechtěli jít. Já měl být ve Štiplově škole učitelem rytí skla. Hned jsem podal žádost a navázal pracovní styk v oboru rytí skla s prof. Štipllem. Dělali jsme spolu vázu pro ČOS. O tomto místě zvěděl však i Drahoňovského žák Ladislav Havlas, který se o něj ihned také začal ucházet.

Naše žádosti ležely už třetí měsíc na ministerstvu školství...

Přešly Vánoce a Nový rok 1940. Vyřízení žádosti stále nepřicházelo - prof. Štipl mně mezi jiným řekl, že Havlasovu žádost podporuje sám presidiální šéf dr. Šíp... Bylo začátkem druhé polovice ledna... Asi za měsíc jsem dostal vyrozumění, že jsem zatím na půl roku služebně propůjčen na UMPRUM. Na UMPRUM se se mnou dostal i Havlas. Já měl vyučovat rytí skla, Havlas rytí křišťálu. Tak to rozřešilo ministerstvo, oba jsme byli spokojeni...

Ve Štiplově škole byly jen dva velmi staré, špatné stroje a dva podobně vyběhané rychloběžné motorky, které dělaly při práci velký rámus. Pak tam byl ještě jeden rytecký stroj na kameny. Všechny ve špatném stavu... Malou brusírníčku se třemi stroji nám zabral prof. Holeček.

*Ale v březnu se s vyučováním přece začalo. Žáci-rytci měli rozdělané práce; Linka dělal krásný velký talíř se 16 figurami. I Honsejk, dříve velmi pilný a výborný žák Drahoňovského, měl rozdělaný talíř... Zatím přišly nové stroje. Teď bylo na mně, abych ke každému udělal asi tucet rycích koleček. Strávil jsem tím asi týden. Stále jsem si nemohl zvyknout na jednotvárný rychlý běh elektrického stroje - doma jsem na stroji stále šlapal. Z počátku jsem se do vyučování nemohl vpravit, raději jsem pracoval na stroji. Ve Štiplově škole bylo v tu dobu deset žáků. Nejlepší a nejpilnější byli Linka, Hrodek, Mařík a řezbář Vítek. Dále to byli: Vodháněl, Pecina, Honsejk, Moravcová, Irmanov a Tomková. Vele se kromě vyučování věnoval rytí skla. Vytvořil např. plakety *Vítězství* (1937) a *Zoufání* (1938/39), vázy *Malířství*, *sochařství*, *architektura*, *Dojmy a vzpomínky a Jihočeská krajina* (1941), *Český ráj I a II* (1943), *Sedící dívka s holubičkou* a *Dívka s krajinou Českého ráje* (1944), *Praha* (1946), *Matka s dítětem v krajině*, *Akt s knihou a vavřínem*, *těžitka Jezdec v obilí*, *Tanečnice*, *Hudba I a II* (1951) aj.*

*V roce 1951 onemocněl Parkinsonovou nemocí. Z počátku jí čelil i usilovnou tvorbou dalších - nejosobitějších - rytin s architektonickými motivy, např. *Svatý Vít*, *Panorama Starého Města pražského s Týnským chrámem*, *Litomyšl* (1953), *Tábor - hrad se znakem*, *Pohled na Staré Město*, *Týnský chrám*, *chrám sv. Jakuba*, *v pozadí Pražský hrad* (1954), *Pohled na Staré Město pražské s Petřínské stráně*, *Hradčany z Chotkovy ulice*, *Hradčany z Mariánských hradeb* (1955), *Hradčany od Čechova mostu*, *Hradčany od Belvedéru* (1956). Vázu s motivem Kutné Hory již ze zdravotních důvodů nedokončil...*

Učitelem ve Štiplově ateliéru na Vysoké škole uměleckoprůmyslové zůstal až do školního roku 1959/60.

Poslední záznam do své kroniky napsal s vypětím všech sil 18. listopadu 1960.

4. května 1966 zemřel v Praze.

Langhamer, Antonín: Vzpomínka na zapomenutého rytce Bohumila Vele. *Sklář a keramik* 2004, r. 54, č. 12, s. 354-357